Lausunto

Eduskunnan talousvaliokunta 31.1.2023

Asia: asiantuntijalausunto talousvaliokunnan kokoukseen 1.2.2023, E 159/2022 vp

Lausunto valtioneuvoston selvityksestä: E-kirje: Suomen ennakkovaikuttamislinjaukset EU:n tulevaan sähkömarkkina-mallia koskevaan aloitteeseen

Työ- ja elinkeinoministeriö esittää lausuntonaan seuraavaa:

Tausta

Nykyinen sähkömarkkinamalli on luonut tehokkaat ja hyvin integroituneet sähkömarkkinat, jotka ovat taanneet toimitusvarmuuden ja vähentäneet hiilidioksidipäästöjä Euroopassa. Yhteismarkkinat ja rajat ylittävä kaupankäynti ovat tuoneet eurooppalaisille kuluttajille 34 miljardin euron vuotoiset hyödyt. Energiakriisi on kuitenkin osoittanut, että sähkömarkkinamallissa on parannettavaa. Vaikka uusiutuvan energian määrä järjestelmässä kasvaa, eivät kuluttajahinnat ole laskeneet samassa suhteessa. Kuluttajat joutuvat maksamaan korkeita sähkölaskuja, jotka johtuvat fossiilisten polttoaineiden korkeasta hinnasta.

Komissio julkaisi 8.3.2022 REPowerEU –tiedonannon (COM(2022) 108 final, E-kirje E30/2022 vp) joka käsittelee energian hintaa ja toimitusvarmuutta. Komissio julkaisi 23.3.2022 tiedonannon vaihtoehdoista lyhyen aikavälin toimiksi sähkön hinnasta ja seuraavaan talvikauteen valmistautumiseksi kaasun osalta (COM(2022) 138 final, E-kirje E42/2022 vp). Tiedonanto käsitteli myös sähkömarkkinoiden pitkäjänteistä kehittämistä nykyisen markkinamallin vahvistamiseksi.

Sähkömarkkinamallikeskusteluun vaikuttanee myös Euroopan komission puheenjohtaja von der Leyen kirje, jossa hän listasi korkeita energianhintoja ja inflaatiota käsittelevässä 14. joulukuuta päivätyssä kirjeessään toimia vihreän siirtymän vauhdittamiseksi.

Tällä hetkellä käynnissä on komission kuuleminen sähkömarkkinamallista aina 13.2 saakka. Sen jälkeen komissiolta odotetaan lainsäädäntöehdotusta parannetusta sähkömarkkinoiden rakenteesta maaliskuun loppuun mennessä.

Suomen vaikuttamiskantojen pääelementit

Vaikuttamiskannoissa on katsottu seuraavasti:

- on tärkeä säilyttää markkinamallin markkinaehtoisuus siten, että investoinnit syntyvät markkinasignaalien pohjalta.

- voimalaitokset tulee ottaa käyttöön niiden tuotantokustannusten mukaisessa järjestyksessä.

- on tärkeä turvata toimintaedellytykset sekä päästöttömälle sähköntuotannolle että riittävälle säätökykyiselle sähköntuotannolle

- kriisinkestävyyden parantamiseksi on kehitettävä yhteiset markkinoiden pelisäännöt, jotta sähköpulalta ja korkeilta hinnoilta suojaudutaan tulevaisuudessa. Erityisen tärkeää on taata toimitusvarmuus myös uudessa mallissa.

- lisäksi hintahyöty markkinamallin muutoksesta saatavan hyödyn on koskettava myös sähkönkäyttäjiä.

Komission sähkömarkkinakonsultaatio

Komission katsoo, että nykyinen markkinamalli on toiminut hyvin ja tuottanut riittävät hintasignaalit, mutta ongelmiakin on ja ne pitää korjata.

Pitkän aikavälin sääntelymalli on riittämätön suojamaan asiakkaita markkinan volatiliteetilta ja korkeilta hinnoilta. Sääntelyä tulee komission mukaan täydentää tältä osin niin, että nämä asiakasryhmät pääsevät kiinni pitkän aikavälin tuotteisiin. Pitkien uusiutuvan sähkösopimusten (PPA) määrää on komission mukaan nostettava. Niin sanotut kaksisuuntaiset hinnanerosopimukset (CfD) antavat komission mukaan tehokkaita investointisignaaleja, mutta ovat PPA-sopimuksia vähemmän sidoksissa lyhyeen markkinaan. Tulevassa markkinamalliehdotuksessa esitetään, miten hinnanerosopimukset voidaan paremmin integroida markkinamallin.

Komissio arvioi, että markkinamalliuudistus tulisi toteuttaa tavalla, joka toisi edullisen uusituvan sähkön kustannukset kuluttajille kestävästi. Markkinamalliuudistus koskee todennäköisesti vain niitä osia markkinamallista, jotka voidaan täytäntöönpanna nopeasti.

Komissio katsoo, että sähkönhinnan pitää paremmin vastata sähköntuotannon kustannuksia ja laskea uusiutuvan tuotannon hintaa. Yksi vaihtoehto olisi malli, jossa uusiutuva sähköntuotanto ja muut inframarginaalinen tuotanto saisi tulonsa kaksisuuntaisilla hinnanerosopimuksilla, joka olisi riippumaton marginaalihinnasta. Tällaisten sopimusten hinta perustuu tyypillisesti tarjouskilpailuun ja olisi näiden tuotantomuotojen todellisten tuotantokustannusten mukainen. Hinnanerosopimuksiin perustuvan järjestelmän käyttöönotto tehtäisiin ainakin uudelle markkinoille tulevalle kapasiteetille, mutta komission konsultaatiossa kysytään myös mallin soveltumista olemassa olevalle kapasiteetille.

Tällaiset sopimukset voidaan suunnitella monella tapaa. Tärkeää olisi, että sopimukset ovat rahalla selvitettäviä ja osallistuvat Suomen vaikuttamiskannan mukaisesti vuorokausimarkkinoiden hinnanmuodostukseen. Myös tuotteiden soveltumisesta eri tyyppiselle tuotannolle, on paljon keskustelua. Pelkona on, että hinnanerosopimusten salliminen myös joustokykyiselle sähköntuotannolle, voisi johtaa sähköjärjestelmän kannalta epäedulliseen tilanteeseen, jossa sähköntuottaja maksimoi oman tulonsa järjestelmän vakauden kustannuksella. Toisaalta myös järjestelmää tukemia hinnanerotuotteita on esitetty, missä verkonhaltija saisi tuotannolta joustokykyä tarvittaessa.

Konsultaatiossa komissio tiedustelee sidosryhmien näkemystä talven kriisitoimien soveltamisesta myös jatkossa, jolloin myös nykyinen inframarginaalisen tuotannon tuottokatto integroitaisiin tukkumarkkinamalliin.

Komissio arvioi konsultaatiossa, että kaasun käytön tarvetta vähennetään parhainten lisäämällä kulutusjoustoa ja uusiutuvaa tuotantoa. Väliaikana kaasun rooli olisi tasapainottaa vaihtelevan uusiutuvan tuotannon vaikutuksia kunnes uudet joustoa tarjoavat teknologiat pystyvät ottamaan tehtävä hoitaakseen.

Jotta saavutettaisiin tavoite kuluttajien kustannusten pienentämisestä, uutta inframarginaalisten tuottajien hinnanerosopimuksiin perustuvaa tulomallia tulee täydentää hyvin toimivilla lyhyen aikavälin markkinalla, joka varmistaa että halvinta ja tehokkainta teknologiaa käytetään jokaisella hetkellä. Tämä voidaan varmistaa hyvin integroidulla ja yhteenliitetyllä markkinalla, jossa poistetaan esteet varastoilta ja kulutusjoustolta niin, että ne voivat progressiivisesti korvata kaasuvoimaloita uusiutuvien ja vähähiiliteknologioiden ohella.

Komissio myös katsoo, että pitkän aikavälin sopimusten lisäksi, loppukäyttäjien riskinhallintaan auttaa kulutuksen ohjaaminen halvemmille tunneille digitalisaatiotyökaluja hyödyntäen. Komissio myös pohtii ajatusta sähkönmyyjien pakollisesta suojausasteesta, jolla loppukäyttäjän hintariskiä voitaisiin laskea.

Seuraavat askeleet

Työ- ja elinkeinoministeriä vastaa komission konsultaatioon sovitussa määräajassa Suomen vaikuttamiskantojen mukaisesti.

Asetusehdotusta käsiteltäneen maaliskuun varsinaisessa energianeuvostossa 28.3. Komission säädösehdotukset annettaneen siihen mennessä.

Neuvoston puheenjohtaja Ruotsi pykinee edistämään sähkömarkkinamallia koskevan ehdotuksen etenemistä puheenjohtajakaudellaan huomioiden, että seuraava puheenjohtaja Espanja, on hyvin eri linjoilla siitä, miten sähkömarkkinoita tulee kehittää.

Elina Hautakangas
Erityisasiantuntija